

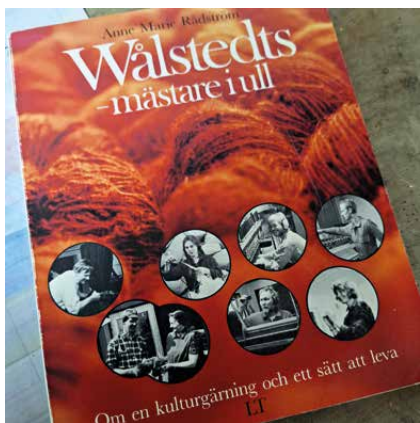
Perinnevilla ja sen merkitys käsityössä, taiteessa ja muotoilussa

Minna Kovero ja Maria Huhmarniemi

Perinnevilla tarkoittaa alkuperäislammasrotujen villaa, jonka tuotanto perustuu käsityövaltaisiin menetelmiin ja joka on yhteydessä kulttuuriperintöön. Sillä viitataan läpinäkyvän prosessin kautta tuotettuihin villamateriaaleihin ja -tuotteisiin, joiden ominaisuudet, arvoketju ja ympäristövaikutukset poikkeavat teollisesti tuotetuista ja käsitellyistä villoista sekä villasekoitteista. Paikalliset ja alueelliset villaperinteet kytkeytyvät perinnevillaan: kestävästi pientuotettu villa soveltuu hyvin perinteisiin käyttötarkoituksiin ja perinne käsityön materiaaliksi. Samalla se välittää kulttuuriperintöä luoden juurevia kokemuksia. VillalInno-hanke työskenteli suomalaisten alkuperäislampaiden villan parissa ja kehitti perinnevillan käyttömahdollisuuksia pohjoisessa taiteessa ja muotoilussa. Näin hanke loi arvoa sekä perinnevillalle että siihen liittyvälle kulttuurille.

Tämän artikkelin näkökulmat painottuvat suomalaisen perinnevillan tuntemisen ja tunnun merkityksiin sekä pohjoisten villaperinteiden mahdollisuuksiin villaisissa taideteoksissa, villatuotteissa ja villaan perustuvissa palveluissa. Tuomme esille näkökulmia suomalaisten alkuperäislampaiden villoista ja niiden sopivuudesta eri käyttötarkoituksiin. Käymme läpi VillaInno-hankkeen aikaisia kokemuksia ja oivalluksia villasta sekä suunnitteluprosessien vaiheita ja tuloksia liittyen villatuotteisiin ja villaan perustuviin palveluihin. Välillä liikumme pohjoismaisissa villaverkostoissa, jotta ymmärtäisimme oman alueemme kehityskohteet ja erityisyydet paremmin. Pohdimme villaketjua, jotta ymmärrämme perinnevillan arvoketjun vaiheet ja niiden merkitykset. Samantyyllisesti hahmottelemme villaperinteiden arvoketjun muodostumista, kuten jäljitettävän villan avoimen tarinan merkitystä villatuotteen arvolle. Tarkoituksena on luoda kuva mahdollisuuksista, joita Suomessa ja Lapissa on lähivillan kestäväan käyttöön ja perinteiden uudistamiseen villataiteen, -käsityön ja -muotoilun kautta.

Perinnevillalla tarkoitetaan alkuperäislampaiden villaa, joka liittyy alueellisiin kulttuuriperinteisiin. Termiä perinnevilla ei ole määritelty yhte-

KUVA 1.

Vierailimme EWAn Ruotsin opintomatalla Wålstedin kehräämöllä, jossa saimme kuulla paikan historiasta ja nykypäivästä. Perheyrityksen jäsenet esittelivät rya-lampaan villaa ja sen käyttöä taiteessa ja tuotteissa. Valokuvat: Minna Kovero (1–4), Fabiola Hernández Cervantes (5–6), 2024.

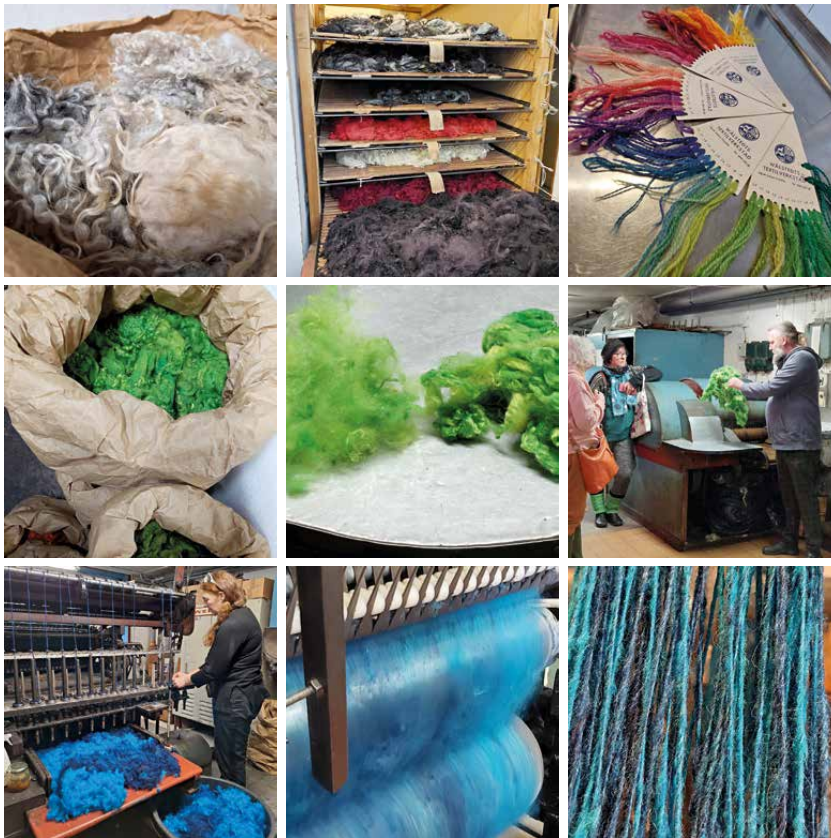
näisesti, vaan sitä käytetään kuvailevana käsitteenä viittaamaan maatiaisrotujen erilaisiin ja erityisiin villoihin, jotka ovat sidoksissa käsityövaltaiseen tuotantoon sekä paikallisiin tapoihin ja tarinoihin. Perinnevilla erottautuu omanlaiseksi villakategoriaksi suhteessa massatuotettuun ja teollisesti käsiteltyyn villaan (Morency & Lee, 2025).

Perinnevillan reitti maatilalta käyttäjälle on yleensä läpinäkyvä: pientuotannon kautta kulkevaa villaa ei sekoiteta muihin tuntemattomiin villoihin, vaan se on jäljitettävää tiettyyn maatiaisrotuun ja lammastilaan asti. Tällainen villa on myös laadultaan erilaista kuin teollinen villa, sillä se tuotetaan pienissä erissä huolellisella ja hellävaraisella käsityöllä. Villaketjuun liittyy paljon vaiheita, joissa villan laatua voidaan heikentää tai jopa pilata: villan laadukkaaseen käsittelyyn tarvitaan ammattitaitoa ja nyanssien ymmärrystä. Villan käsittely pienissä erissä tekeekin jokaisesta erästä omanlaisensa. Pienkehräämöiden valmistaman langan koostumus voi olla eloisa, jopa uniikki. Näin villalangalla voidaan nähdä olevan persoonallisuutta, joka tulee tietyn kehräämön jäljestä. Langalla voidaan kokea olevan myös vuosikertansa, kuten viineillä, sillä villan laadussa voi kokea tietyn vuoden sään sekä muiden vaihtelevien olosuhteiden vaikutuksen lampaaseen ja täten myös villaan (Morency & Lee, 2025).

Osa perinnevillasta tulee alkuperäislammasroduilta, jotka ovat olleet tai edelleen ovat uhanalaisia. Suomessa kainuunharmaksen ja ahvenanmaanlampaan kanta pelastettiin viime hetkellä 1980-luvulla (Vatanen & Repo, 2017). VillaInnon matkoilla olemme tavanneet ihmisiä, jotka ovat omistaneet

elämänsä alkuperäislammasrotujen ja niiden hukavillan pelastamiseen. Färsearilla *North Atlantic Native Sheep and Wool* -konferenssissa kuulumme pelastetuista perinneroduista ja niiden villan erityisyydestä. Konferenssin esityksissä ja näytteille asetteluissa saimme tietoa esimerkiksi skotlantilaisesta harvinaisesta Orkney Boreray -lampaasta ja siitä, miten yhden naisen käsityöharrastus johti villatutkimusmatkaan ja tämän uhanalaisen lampaan ja villaperinteen elvyttämiseen. Kuulumme myös norjalaisen villataiteilijan, kyseisen konferenssin ja foorumin perustajan, Karin Flatøy Svarstadin, tarinan norjalaisten alkuperäislampaiden hukkaan heitetyn villan muuttamisesta taideteosten arvostetuksi materiaaliksi. Hän käyttää taiteessaan villilampaiden, *villsau*, ja muiden vanhojen norjalaisten lammasrotujen villaa tuoden näin esille sen historiallista arvoa ja erityistä laatua (Opstad, 2018). Olemme siis kuulleet, miten taide ja käsityö voivat auttaa säilyttämään perinteisiä materiaaleja ja niihin sopivia taitoja.

Harvinaisten perinnevillojen käyttö käsitöissä ja taiteessa voi auttaa pelastamaan kokonaisia lammasrotuja. Monilla alkuperäislampaiden villoilla on erityinen laatu ja arvokkaita ominaisuuksia, jotka sopivat taiteelliseen ilmaisuun. Ruotsin villamatkalla vierailimme Taalainmaalla Wålstedin kehräämöllä, jonka matka on kulkenut yhdessä rya-lampaan kanssa (kuva 1). Kehreämo pelasti rodun jalostamalla sen villan taidetekstiilien materiaaleiksi. Pitkäkuituinen ja kiiltävä rya-villa on ollut taiteilija Helena Hernmarckin materiaalina 1960-luvulta asti, ja hän on käyttänyt sitä useissa sadoissa kuvakudoksissaan. Hän on tehnyt tiivistä

◀ **KUVA 2.** Wålstedin kehräämön työntekijät esittelivät meille, kuinka he tekevät raakavillasta värikästä lankaa. Tuotantoketjun vaiheisiin kuului mm. villan pesu, värjäys ja kuivatus sekä villan avaus ja asettelu heidän ainutlaatuisen kehrukoneeseensa, joka on tarkoitettu pitkien kuitujen kehräämiseen ja joka pystyy tekemään kaiken yhdellä kertaa, karstaamisesta kehruuseen. Valokuvat: Fabiola Hernández Cervantes (1 & 7), Minna Kovero (muut), 2024.

yhteistyötä kolmen sukupolven Wålstedtin kehrääjien ja värjäreiden kanssa ja on työssään auttanut elvyttämään ja tekemään tunnetuksi tätä ruotsalaista perinteistä villaa. Yhdessä kehräämön kanssa Hernmarck on pelastanut tämän alkuperäisrodun taiteen ansiosta ja taidetta varten (LaBouff, 2016). Tarina kertoo, miten taide voi tukea sekä kulttuurista että taloudellista kestävyyttä. Samalla kertomus inspiroi lisäämään muidenkin alkuperäisrotujen villan käyttöä taiteen materiaalina. Vierailu Wålstedin kehräämöllä myös auttoi ymmärtämään ketjun lampaasta taiteeseen, sillä kertomusten lisäksi näimme ja koimme prosessin, miten raakavillasta tulee vaiheiden jälkeen värikästä villaa ja lankaa luovuuden materiaaliksi (Kuvat 2–3).

Villalla on merkitystä ja tarinoita liittyen sen historialliseen käyttöön. Ahvenanmaan laivoissa käytettiin vielä 1900-luvun alussa villaisia purjeita (Räisänen, 2019), jotka ovatkin keskiössä pohjoismaisen villankäytön historiassa. Viikingit eivät olisi olleet suuria merenkävijöitä ilman villaisia purjeita, jotka tehtiin norjalaisen *spealsau*-lampaan

villasta (Robson & Ekarius, 2011). Tämä vanha norjalainen lammas on pohjoiseurooppalaisten lyhythänkäisten lampaiden edeltäjä, josta monet nykyiset pohjoiset lammasrodut ovat kehittyneet. Suomen lammasroduista sitä muistuttaa

eniten ahvenanmaanlammas, joka on säilyttänyt alkukantaiset piirteensä saariston eristyksissä. Sen kaksikerroksisen villan ominaisuudet avaavat suomalaisen villakulttuurin historiallisia käytäntöjä. Kaksikerroksisesta villasta on ollut mahdollista saada kudontaan sekä loimi että kude: pitkäkestävä peitinvilla on toiminut lujutta vaativassa loimessa, kun lyhyt ja pehmeä pohjavilla on puolestaan ollut sopiva kuteeksi. Tällaisen pitkälle menneisyyteen liittyvän käyttötarkoituksen takia joi-tain perinnevilloja voidaan kutsua muinaisvilloiksi. Ahvenanmaanlampaan villaa voidaankin kuvailla muinaisvillaksi, joka on monipuolista materiaalia nykykäsityöhön (Kairan Tapuli, n.d.).

Perinnevillasta valmistetuissa tekstiileissä yhdistyvät kestävä tuotanto ja paikallinen maatalous sekä alueellinen käsityötaito ja kulttuuriperintö. Perinnevillan käyttö auttaa lampureita säilyttämään alkuperäislammaskudon ja niiden geeniperimän monipuolisuutta sekä tärkeää lammastalouden ja lampureiden osaamista. Samalla se tukee käsityöläisiä ja taiteilijoita sekä heidän kauttaan kulttuu-

KUVA 3.

Wälstedin kehräämön kauppa, jossa myydään kehräämön tuotteita, kuten huovutusvillaa ja lankoja sekä käsinkudottuja asusteita ja paitoja. Valokuvat: Fabiola Hernández Cervantes (1), Minna Kovero (2–3), 2024.

▼ **KUVA 4.** Suomenlampaat ja kainuunharmakset ovat samankaltaisia, joten ne voivat elää suloisesti sekaisin, kuten Isokummun lammastilalla, jonka lampolassa vieraillessamme erotimme joukosta helpommin suomenlampaat (vas.). Isokummun kehräämön ulkopuolella pääsimme tutustumaan erikseen kyseisen tilan kainuunharmaksiin (oik.), jotka osallistuivat kanssamme EWA Wool Camp -tapahtumaan. Valokuvat: Minna Kovero, 2024.

▲ **KUVA 5.** Ahvenanmaanlampaita Kairan Tapulin lammastilalla. Vierailimme tilalla keväällä kesken kerinnän, joten näimme sekä juuri kerittyjä lampaita että todella pitkävillaisia. Valokuva: Chia-Chen Chang, 2024.

rista kestävyyttä. Monet käsityöläiset arvostavatkin perinnevillaa, koska se on sidoksissa perinteisiin työmenetelmiin ja paikalliseen käsityöperinteeseen sekä niihin liittyviin historiallisiin tarinoin. Perinteisten lammaskantojen villa on erittäin monipuolista ja soveltuu siksi hyvin monenlaisiin tekstiileihin. Näissä tekstiileissä käytetään ja niihin sovelletaan usein myös perinteisiä kuvioita ja malleja, jotka heijastavat kulttuurista identiteettiä. Viime vuosina tällaisten villatekstiilien suosio on kasvanut kestävä ja eettisen muodin sekä hitaiden käsityöiden arvostuksen myötä. Samalla myös perinteiset sisustustekstiilit, kuten ryijyt ja raanut, ovat nousseet uudelleen kiinnostuksen kohteeksi osana vintage-estetiikan ja vanhojen huonekalujen suosion kasvua.

Suomalaisen perinnevillan moninaisuus ja erityispiirteet

Suomalaista perinnevillaa on monenlaista, sillä Suomessa on kolme alkuperäislammaskantoa, joiden villa poikkeaa toisistaan. Suomenlammas, kainuunharma ja ahvenanmaanlammas ovat alkuperäisiä suomalaisia lammaskantoja (kuvat 4–5), ja ne kuuluvat pohjoiseurooppalaiseen lyhythäntäisten lampaiden roturyhmään. Niiden katsotaan polveutuvan varhaisimmista lammaskannoista, joita pidettiin kotieläimenä Suomen alueella tiedettävästi jo pronssikaudella (Vatanen & Repo, 2017).

KUVA 6.
Ranualla Kairan
Tapulin ahvenanmaan-
lampaita ja niiden villaa.
Valokuvat: Minna Kovero
(oik.), Chia-Chen Chang
(vas.), 2024.

Suomenlampaan ja kainuunharmaksen villa on ominaisuuksiltaan melko lähellä toisiaan, mutta ahvenanmaanlampaan villa poikkeaa täysin niiden villoista, sillä sen villassa erottuu selvästi kaksikerroksisuus: pehmeä lyhyt pohjavilla ja pitkät karkeat peitinkarvat (Punttila, 2010). Tämän lisäksi villoilla on yleistä vaihtelua laadussa yksilön ja rodun sisällä. Esimerkiksi kainuunharmaksen turkki on alkukantainen. Kaikessa pehmeudessaan sen villa on hyvin vaihtelevaa, kun taas jalostetun suomenlampaan villa on melko tasalaatuisesti keskihienoa. Jopa villan värillä voi olla vaikutusta villakuidun ominaisuuksiin: erivärinen villakuitu voi olla laadultaan erilaista, kuten suomenlampaalla, jonka valkoiset villakuidut ovat kiharampia kuin värilliset kuidut (Räsänen, 2019).

Ahvenanmaanlammas muistuttaa eniten perinlampaistamme muinaislampaita (kuva 6), sillä sen turkki on kaksikerroksinen: turkki on verrattavissa esimerkiksi islanninlampaan kaksoisvillaan,

jossa pehmeän alusvillan ja karkean päällysvillan yhdistelmä suojaa lammasta kylmässä ja tuulisessa maastossa. Erillistä alusvillaa voidaan käyttää myös ihoa vasten käytettävissä villatuotteissa, ja päällysvilla puolestaan sopii kestävyyttä vaativiin tarkoituksiin, kuten kudonnan loimiksi tai mattoihin ja köysiin (Smith, 2003). Karkean päällysvillan perinnekäyttöön on kuulunut myös suojaavuus. Viikingeillä on ollut ymmärrystä sen vettähylkivistä ominaisuuksista, ja he kutoivatkin lampaidensa ulkovillan pitkistä kuiduista sadetakkeja. (Visit Bergen, n.d.) Kahden villakerroksen lajittelu on pääosin käsityötä, vaikka prosessissa käytettäisiin myös koneita. Siksi se soveltuu paremmin taiteen ja käsityön mittakaavaan, kun taas erottelematon villa mahdollistaa suuremman mittakaavan tuotannon. Alusvilla ja päällysvilla on kehrättynä yhteen esimerkiksi hyvin tunnettujen islantilaisien ulkoiluun sopivien villapaitojen Lopi-langassa.

Kainuunharmaksen villa on alkuperäislampaidemme villoista pehmeimmän tuntuista (kuva 7), ja olemmekin käyttäneet sitä VillaInno-hankkeen työpajoissa havainnollistaaksemme suomalaisen villan ihanaa pehmeyttä. Nimestään huolimatta kaikkien kainuunharmasten villa ei ole harmaata, vaikka monien yksilöiden kuohkea villa hehkuukin helmiäisenhoitoisen harmaana. Kainuunharmaksen villan potentiaalia ei kuitenkaan ole vielä laajasti hyödynnetty, vaikka sen ominaisuudet herättävät suurta ihailua. Kyseessä on materiaali, joka ansaitsee laajemman tunnettavuuden ja käytön eli lähtökohtaisesti myös kainuunharmasten laajemman ja tuetun kasvatuksen. Yksi tapa edistää tätä olisi tuoda kainuunharmaksen villa vahvemmin osaksi käsityön, taiteen ja muotoilun materiaaleja. Villaan erikoistunut käsityöläistäiteilijä Hannele Köngäs onkin esimerkillisesti tehnyt niin.

Suomenlammas on omaleimainen lammassrotu (kuva 8), jonka villa on parhaimmillaan hyvin pehmeää ja melkein merinovillan kaltaista (Vatanen & Repo, 2017). Suomenlampaan villan laatuun on vaikuttanut jalostuksella, sillä aikaisemmin sillä oli kaksikerroksinen villa, mutta nyt se on pääosin alusvillatyypistä keskihienoa villaa (Räsänen, 2019). Suomenlammas on siis pohjavillatyypinen rotu, jolla voi myös olla peitinkarvoja, mutta niiden kohatuullinen esiintyminen ei vaikuta langan pehme-

◀ **KUVA 7.** Kainuunharmaslampaista ja niiden villaa eri muodoissa. Lampaat tapasimme Muoniossa Taulavuorten farmilla, jossa kasvatetaan pienimuotoisesti suomalaisia alkuperäisrotuisia eläimiä ja hoidetaan perinnemaisemaa. Isokummun kehräämön EWA Wool Camp -tapahtuman työpajassa työstimme kainuunharmasvillaa villakäsityöläisen Laurence Rouvierin johdolla: villan avaamisen ja karstaamisen jälkeen huovutimme neliön palasen. Valokuvat: Minna Kovero, 2024.

▼ **KUVA 8.** Tervolassa Vanhalan lammastilan suomenlampaista ja Louen ammattiopisto Lappialla raakavillaa sen keräyspisteessä. Valokuvat: Minna Kovero (vas.), Elina Luiro (oik.), 2024.

teen, vaan tuo lankaan vahvuutta (Puntila, 2010). Suomenlampaan villa onkin monipuolista, koska se on hyvä yhdistelmä kestävyyttä ja pehmeyttä: se on riittävän lujaa säilyäkseen hyvin käytössä, mutta usein tarpeeksi hienokuituista, jotta se sopii käytettäväksi ihoa vasten (Robson & Ekarius, 2011). Suomenlampaan nykyään harvinaiselta alkuperäisemmältä kannalta saadaan villaa muinaislankaan, mutta tasalaatuista yksikerroksista villaa suosiva valinta on vähentänyt näiden yksilöiden esiintymistä.

Suomenlampaan villa on arvostettua käsi- ja taideteollisuudessa sen ominaisuuksien takia, sillä sen villa on pehmeiden lisäksi kiiltävää, joustavaa ja eläväpintaista (kuva 9–10), ja laajan luonnollisen villan värikirjon ansiosta sävyjen sekoittamismahdollisuuksia on runsaasti (Suomen Lammasyhdistys ry, n.d.). Myös kainuunharmasten ja ahvenanmaanlampaiden villassa on värikirjoa, joka on suuri mahdollisuus käsityöläisille. Ahvenanmaanlampai-

den värit on hyvin vaihtelevaa, ja niiden turkki voi olla kirjava sisältäen mustaa, valkoista, ruskeaa, beigeä, eri harmaiden sävyjä ja siniharmaata (Kairan Tapuli, n.d.). Villan luonnollisten värien laajuus mahdollistaa kiinnostavan värikartan luomisen, kun värjätessä villan pohjasävy vaikuttaa värjättävään sävyyn. Suomen alkuperäislampaiden villojen sävy- ja laatuvalikoima on aarreaitta taiteilijalle, ja niiden muokattavuus ja huopuvuus ovat hyviä ominaisuuksia monenlaiseen muotoiluun.

Villamateriaalin tunnun merkityksellisyys

Villan tuntu on fyysinen, kehollinen ja aistimellinen ominaisuus, joka vaikuttaa ratkaisevasti villan arvostukseen. Suomalaisesta villasta ilmenee vielä kaikuja vanhempien sukupolvien villakokemuksista: karheudesta ja kutittavuudesta. Tämä juontaa

▲ **KUVA 9.** Vanhalan lammastilan karitsoja, joista näkee suomenlampaan luonnollisen mustan ja valkoisen, sekä heidän tilaputinsa lankoja ja asusteita, joista näkyy suomenlampaan villan sävyvalikoimaa. Valokuvat: Minna Kovero (1 & 3), Elina Luiro (2), 2024.

juurensa villankäsittelyyn, jota tehtiin kotikonstein maatalouden kiireiden keskellä, tilanteessa, jossa erottelua ja puhdistusta ei tehty kunnolla, sillä kaikki villa haluttiin käyttää hyödyksi, ja samaa villalaatua käytettiin myös herkkiä ihonkohtia vasten (Laitinen & Vanhanen, 2021). Suomenlampaan villa on poikkeuksellisen pehmeää, jos se käsitellään oikein. Suomenlampaan villan tuntu on verrattavissa merinovillan tuntuun, ja näillä kahdella lammasrodun villalla onkin samankaltaisuutta: harvinainen villan ominaisuus, jossa kuidun suomet kääntyvät sisäänpäin (Laitinen & Vanhanen, 2021). Pehmeintä suomenlampaan villalankaa saa karitsan villasta, johon on jätetty lanoliinia ja jonka langankierto on tehty löyhäksi (Laitinen & Vanhanen, 2021).

Villanlajittelulla on myös suuri merkitys, kun halutaan saada korkealaatuista lankaa. Villanlajittelu on käsityötä, jota tehdään sekä lampaiden kerinnän jälkeen (kuva 11) että myöhemmin villan matkalla lajittelutiloissa. Englannissa on oma ammattikunta villanlajittelijoita, joista muutaman työskentelyä ja erityistä osaamista villan tunnistelussa saimme nähdä Ruotsin matkalla Värmlan-

▲ **KUVA 10.** Satu Kumpulainen esittelee Euroopan vil-layhdistyksen tapahtumassa Isokummun kehräämöllä suomenlampaan ja kainuunharmaksen villalaatuja. Suomenlampaan villoja on hyvin eri väreisiä ja kainuunharmasvilloissakin on variaatiota. Viimeisessä kuvassa kaikki muut villat ovat kainuunharmasta paitsi kirjava villa yhdessä pussissa. Valokuvat: Minna Kovero, 2024.

nin villafestareilla. Samalla pääsimme itse koskemaan ja tutkimaan erilaisia villalaatuja, jotka olivat mukana *The Golden Fleece* -kilpailussa (kuva 12). Kilpailun tuomarit valitsivat tunnustellen ja keskustellen erityisimmän villan, mutta tärkeintä kaikille oli, että kilpailun myötä lisättiin tietoisuutta villojen moninaisuudesta ja erityisistä ominaisuuksista. Saimme huomata, että jopa kokenut tuomari Ian Brooksbank, joka on tehnyt työtä villan tunnustelun parissa British Woolilla lähes 40 vuotta, saat- taa vielä yllättyä kohdatessaan uudenlaisia villoja. Tämä kertoo villan tunnun ja laadun loputtomista variaatioista sekä villan ihmeellisyydestä ja mahdollisuudesta moneen käyttöön.

Kun teollista villalankaa tuotetaan suuria määriä kerralla, siitä tulee tasalaatuista ja tavallaan ylikäsiteltyä. Suomessa jäljitettävät pienerät pestään sen sijaan hellästi kotimaassa, kun taas isommat erät lähetetään Englantiin pesuun. Esimerkiksi suomenlampaan villan laatu kärsii teollisesta pesuprosessista: se menettää elastisuutensa ja muuttuu tunnultaan kovaksi (Räisänen, 2019). Teollisessa tuotannossa käytetään myös paljon erilaisia kemikaaleja. Pientuotetulla perinnevillalla ei ole vas-

► **KUVA 12.** Ruotsin EWA-opintomatkalla Värmlannin Kilin Färfesteilla tutustuimme vilakilpailussa erilaisten ruotsalaisten alkuperäislampaiden villoihin ja ihmettelimme niiden laajaa kirjoa. Valokuvat: Minna Kovero, 2024.

KUVA 11. Sievissä Isokummun lammastilalla lampaan kerintää. Valokuva: Minna Kovero, 2024.

taavaa pimennossa olevaa kemikaalikuormaa. Muutenkin pientuotetun villan tunnistaa luonnomateriaaleille ominaisesta elävyydestä sekä erityisesti sen luonnollisesta tuoksusta ja tunnusta.

Vähän käsitellyn villan tuntuun liittyy rasvaisuus, eli villan lanoliinipitoisuus, jolla on positiivisia vaikutuksia iholle. Muutenkin aidolla villalla ja sen ominaisuuksilla koetaan olevan hyvinvointia lisääviä vaikutuksia. Olemme hankkeen aikana kuulleet monilta positiivisia kokemuksia varvasvillan käytöstä ja kerran myös raakavillan parantavasta vaikutuksesta hevosen jalkaan. Villan hoitavia vaikutuksia onkin tutkittu Lapissa aikaisemmissa villahankkeissa, joiden keskiössä on ollut lanoliinipitoinen hoitava villa ja siitä tehdyt terveyttä edistävät villatuotteet: lappilaisesta villahuovasta valmistetut keholle asetettavat lämmittimet, suojat, tuet ja pehmikkeet (Sipola, 2014; Tuovinen, 2008).

Villan tunnun kautta vahvistuu syvä ymmärrys materiaalin arvosta ja alkuperästä. Villan tuoksu, rasvaisuus ja elävä pinta muistuttavat sen eläinperäisyydestä ja paikallisesta alkuperästä, mikä voi vahvistaa käyttäjän kokemusta merkityksellisyydestä ja vastuullisuudesta. Villa voi tuntua paremmalta, kun tietää mistä ja miten se on tullut ja kun kokemus materiaalista on kokonaisvaltaisempi: villan vastuullisen tuotannon läpinäkyvyys kertoo eheän ja miellyttävän tarinan, joka yhdistyy kosketuksen kokemuksessa sen materiaaliin ominaisuuksiin (kuvat 13–14).

▲ **KUVA 13.** Nurmeksessa Idän kehräämöllä Anniina Nykänen esittelee pestyjä villoja sekä siellä valmistettuja topseja ja omia lankojaan Idän villafestareilla. Valokuvat: Minna Kovero, 2024.

Perinnevillan käyttömahdollisuudet eivät rajoitu vain tekstiileihin, vaan villaa voidaan käyttää myös hyvinvointipalveluissa ja kulttuurimatkailussa. Hankkeen aikana suunnittelimme matkailijoille palveluja, joissa on mahdollista päästä elämykselliseen kosketukseen villamateriaalin kanssa. Äkäslompolon Navettagalleriassa pilotoimme *Felted Futures* -konseptin, jonka keskiössä oli yhteisöllinen kokemuksellisuus työskenneltäessä lähivillan ja sen huovutuksen parissa. Levin Tonttulasessa pilotoimme *Felt'n'Love*-työpajan ja *Mielikki*-haltijannukkepalvelun, joissa lähestyimme villamateriaalia meditatiivisesti syventyen materiaalin tunnun kautta käsityöprosessiin.

◀ **KUVA 14.** VillalInnon tiimin suhde lähivillaan on muuttunut, kun olemme tutustuneet villan tuntuun paremmin ja tutustuneet lähituotantoon. Markkinoilla käymme koskettelemassa lappilaisten yrittäjien villatuotteita, esimerkiksi Wanhoilla markkinoilla Piessan lammastilan tuotteita. Valokuva: Minna Kovero, 2025.

VillaInno-hankkeen aikana purimme ennakkokäsitteitä suomalaisesta ja lappilaisesta villasta konkreettisten kokeilujen avulla. Työpajoissa ja seminaareissa koetut hetket, kuten kainuunharmaavillan halaaminen tai villameditaatio (kuva 15), muodostivat positiivisia kokemuksia villan tunnusta. Villan pehmeiden ja lämmön asettaminen suunnitteluprosessin lähtökohdaksi auttoi tarkastelemaan villaa käyttäjän näkökulmasta: millaista on elää, liikkua ja olla villan kanssa. Usein villan tuntuun liittyi ajatus hyvinvoinnista ja juurevuudesta, ja käsittelemmekin tätä yhdistelmää *Rooted-wool-being*-työpajassamme. Monissa hankkeen aikaisissa keskusteluissa esiin on noussut myös villamateriaalin perinneikäyttö parantamisessa sekä sen symbolisuus pehmeiden arvojen ja hoivallisuuden ilmentäjänä.

Villataiteella voidaan välittää pehmeitä arvoja, kuten VillaInno-tiimissä toiminut Iida Järvenpää teki pehmeällä taideteoksellaan, *Lampaan muodossa* -villaveistoksella (kuva 16). Tutkielmassaan Järvenpää (2024) tuo esille, kuinka hänen käyttämänsä villat ja toimintatavat pohjaavat pehmeisiin arvoihin: vastuullisuuteen, ekologisuuteen, eettisyyteen ja esteettisyyteen. Hän pohtii myös villasuhteitaan seuraavanlaisesti: ”Kun opin tuotannon aikana tuntemaan villan perinteikkäänä moninaisena materiaalina, tulin läheiseksi villan kanssa. En voinut tietää etukäteen, miten voima-

kas tunnekokemus villa oikeasti on.” (Järvenpää, 2024, s. 20.) Tämä tunne, joka nousee villan tunnusta ja tuntemisesta, vaikuttaa olevan yhteydessä sekä villan haptisuuteen ja pehmeeseen että tietoon sen perinnearvoista ja pehmeistä arvoista. Villakokemuksessa aineelliset ja aineettomat arvot kietoutuvat yhteen. Samalla tavalla termi perinnevilla yhdistää perinteisen materiaalisuuden ja juurevat tarinat yhdeksi arvoa luovaksi kokonaisuudeksi.

Pehmeät arvot tulevat esille myös *Metsän kulku* -villateoksessa (kuva 17), joka on kiertänyt eri puolilla Suomea näyttelyissä saaden aina uuden muodon. Nornat-kollektiivi, joka koostuu hankkeemme kanssa toimineista Lapin yliopiston soveltavan taiteen opiskelijoista, on halunnut villateoksellaan luoda luonnontunnetta erilaisiin tiloihin ja tuoda luonnon positiivisia vaikutuksia sen kohtajille. Taidekollektiivin ideana on ollut herätellä villains-tallaatiollaan kokijan luontosuhdetta ja sen yhteen sulautuvien erilaisten käsityötekniikoiden kautta muistuttaa luonnon monimuotoisuudesta (Lapin yliopisto, 2024). Villan ominaisuuksien ja monenlaisten villapintojen yhdistelmä huokuu tunnetta luonnosta sekä välittää metsän merkityksellisyyttä ja pehmeitä luontoarvoja.

Lampaasta langaksi ja knidusta tuotteeksi: perinnevillan arvoketju

Perinnevillan arvo voi nousta koko villaketjun läpi, mutta niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa ketju on usein rikki tai puutteellinen ja villaa jää maatumaan maatiloille tai päättyy muuten hävitettäväksi. Villan matka lampaasta valmiiksi tuotteeksi koostuu useista vaiheista, joista jokainen vaikuttaa materiaalin ominaisuuksiin ja sen vastuullisuuteen. Taloudellinen kestävyys rakentuu jalostusasteen nostamisesta paikallisesta villamateriaalista käsityötuotteiksi ja -palveluiksi. Avoimuus villan alkuperästä lisää arvoa, ja tämän tarinan välittäminen villaketjun toiseen päähän on äärimmäisen tärkeää, jotta onnellisten lampaiden tunnelma välittyy villatuotteiden käyttäjälle.

► **KUVA 15.** Työpajojemme hali-villat ovat Isokummun kainuun-harmaksista, ja ne on karstattu Isokummun kehräämössä (vas.). Villainen luontoretki ja läsnä-oloharjoitus Meri Linnan opastuksella Muoniossa. Valokuvat: Elina Luiro (vas.), Minna Kovero (kesk. & oik.), 2024.

Villakuidun pituus, hienous ja kiharuus määrittävät sen soveltuvuutta erilaisiin käyttötarkoituksiin. Kehruu, langan rakenne ja viimeistely muokkaavat edelleen villan tuntua ja toiminnallisuutta. Teollisen villan kokonaisprosessia emme monestikaan pysty selvittämään, mutta voimme nähdä, että isoissa tuotantoketjuissa on eettisiä ja ekologisia haasteita. Perinnevillan tuotantoketju perustuu pienimuotoiseen toimintaan ja on läpinäkyvää, ja näin villan alkuperän voi jäljittää tiettyyn tilaan tai jopa lampaaseen. Suomessa eläinsuojelulainsäädännön seurantajärjestelmä luo mahdollisuuden tähän (Laitinen & Vanhanen, 2021).

Pienimuotoinen lampaanhoito on vahvuus ekologisen kestävyysnäkökulmasta, sillä lampaat tekevät hyvää työtä niittyjen ja hakamaiden laiduntamisessa: luonnon monimuotoisuuden ja kulttuurimaiseman ylläpidossa. Maatiaislampaat sopivat myös hyvin kulttuuri- ja hyvinvointimatkailun osaksi, sillä ne ovat yleensä seurallisia ja uteliaita. Taustalla on se, että alkuperäisroduilla on säilynyt useita alkukantaisia selviytymisviitteitä, joten niitä on helpompi hoitaa verrattuna useisiin nykypäivän rotuihin (Allas & Sepp, 2013). Lampaiden näkemisen ja kokemisen merkityksellisyydestä kertoo se, miten innoissaan lampaiden luokse mennään tapahtumissa. Rovaniemen Wanhoilla Markkinoilla on näkynyt jatkuvia jonoja, kun lapset ja aikuiset ovat innolla menneet katsomaan lampaista, jotka ovat tulleet keskustaan posiolaiselta Heidin Mumola -matkailumaatilalta. Myös VillaInno-hankkeen aikana olemme nähneet monia kohtaamisia ihmisten ja lampaiden välillä (kuva 18).

KUVA 16. Lida Järvenpään Lampaan muodossa -villaveistos. Valokuvat: Minna Kovero, 2025.

Pientilojen lampaiden hyvinvointi ja hoitokäytännöt ovat keskeisiä villan laadun ja vastuullisuuden kannalta. Eläimen hyvä hoito, stressittömyys ja terveydestä huolehtiminen vaikuttavat kuidun tasaisuuteen sekä villan puhtauteen ja käyttöominaisuuksiin. Pientiloilla lampaat ovat myös lähellä ihmistä, joten niiden sairastuminen huomataan helpommin, ja Suomen oloissa loislääkitystä ja antibiootteja tarvitaan vähemmän (Laitinen & Vanhanen, 2021). Suomalaiset lammastilat kertovat myös toiminnastaan verkkosivuillaan, ja tilavierailuilla voi itse nähdä lammastilojen olosuhteet, kuten lampaiden onnen luonnonlaitumilla. Suomessa läpinäkyvyys voidaan kokea itsestäänselvyys, mutta kaikkialla ei voida seurata tuotantoketjua yhtä tarkasti maatiaisrotujen elinolosuhteista pienkehrämölle ja lankakauppaan, joten suomalainen villa voidaankin nähdä ulkomailla eettisenä luksustuotteena (Laitinen & Vanhanen, 2021).

KUVA 17.
Nornat-kollektiivin
Metsän kutsu -teoksen
yksityiskohtia.
Valokuvat: Minna
Kovero, 2024
& 2025.

Mitä alkuperäisempi lammaserotu, sitä enemmän sen villan käsittelyssä yleensä tarvitaan käsityötä. Villa voidaan lajitella puhtauden, värin, pituuden ja hienousluokan mukaan, mutta lajittelun aikaa vievän luonteen vuoksi tietyn rodun villat lajitellaan pääosin väreittäin sekä esimerkiksi karitsan villaan ja aikuisen lampaan villaan. Villan keruuseen, lajitteluun ja jalostukseen liittyviä käytännön haasteita on alettu ratkoa. Ruotsissa onkin nyt kehitetty järjestelmä, jonka avulla pyritään saamaan kaikki villa hyötykäyttöön sekä turvaamaan villaosaimisen jatkuvuus ja villaketjun eheys. Villan lajittelulle rakennetaan keskuksia, ja luokitteluun kuuluu erilaisia villatyypin-luokkia, joihin luokitellaan samantyyppiset villat. Villaa ei luokitella lammaserodun mukaan, vaan sen mukaan, miten kuitu käyttäytyy: kuinka hienoa, pitkää tai minkä väristä se on ja mihin käyttötarkoituksiin se soveltuu (Axfoundation, n.d.b).

Ruotsalainen villastandardi, villan teollinen luokittelumalli, ja siihen liittyvät toimet on suunniteltu ratkaisemaan rikkinäisen villaketjun rakenteelliset haasteet: perinneviljojen pienet tuotantomäärät sekä lajitteluosaamisen ja jalostusinfrastruktuurin puutteet. Ruotsin villaketjun toimijoilla on visio ruotsalaisen villan nollahukasta: he haluavat tehdä villasta paremmin hyödynnettävän materiaalin ja arvokkaan osan kiertotaloutta. (Axfoundation, n.d.a.) Tekstiili- ja muotiala on siirtymässä kohti kiertotaloutta, jossa villa nähdään arvokkaana resurssina, kestäväenä luonnonmateriaalina muo-

din, ulkoiluväätteiden ja kodintekstiilien valmistuksessa. Tuotteen kestävyys riippuu pitkälti materiaalien käsittelystä koko toimitusketjussa. Lisäksi tuotteen elinkaaren vaikutuksia voidaan vähentää ecodesign-periaatteilla, jotka huomioivat ympäristövaikutukset jo suunnitteluvaiheessa (Science Park Borås, 2024).

Villaketjun kehitystyö edellyttää monien toimijoiden yhteistyötä, investointeja ja paikallisen arvonmuodostuksen vahvistamista. Parhaillaan rakennetaan käytännön ratkaisuja, joiden avulla pohjoismaista villaa voidaan kerätä ja tuoda saataville suuremmassa mittakaavassa. Ruotsiin rakennetaan teollista kapasiteettia villan keräämiseen, lajitteluun, pesuun ja käsittelyyn, jotta voidaan palvella Ruotsia ja pitkällä aikavälillä koko Pohjoismaita. Tapasimme Ruotsin villamatkalla heidän villahankkeidensa vetäjän Johan Sidenmarkin, jonka mukaan Pohjoismaissa tulisi ottaa todellinen askel eteenpäin villan hyödyntämisessä ja luoda edellytykset yhteiselle markkinalle. Tämä edellyttäisi esimerkiksi sopimuksia, joilla lampaanomistajat saisivat täyden korvauksen villastaan, sekä yhteistä pohjoismaista villastandardia ja investointeja oikeanlaiseen infrastruktuuriin (Axfoundation, 2026).

Ruotsissa on yhdistetty suurempien yritysten ja tekstiiliteollisuuden kestävyys haasteet kotimaisten villatoimijoiden tuotantoon ja tietotaitoon hankkeiden avulla. Tärkeää on ollut hahmottaa koko villan arvoketju ja miettiä sen toimivuutta. Tämän ajatuksen pohjalta Ruotsissa on panostettu villan luokitusjärjestelmän kehittämiseen, jotta on voitu edistää ruotsalaisen villan teollista hyödyntämistä. (Axfoundation, n.d.a.) Tapasimme Ruotsin villamatkalla *The Swedish Wool Initiative* -hankkeen projektipäällikön, Lina Sofia Lundinin, ja kuulimme, kuinka heillä on tehty töitä ruotsalaisen villan hyödyntämisen ja villaketjun kehittämisen puolesta. Lundin kiteyttää, että kyse on siitä, miten innovaatio ja yhteistyö voivat ratkaista konkreettisen ongelman. Villaa on ollut saatavilla, mutta sen hyödyntämiseen tarvittavat rakenteet ovat puuttuneet. Nyt tilanne on kuitenkin alkanut muuttua. Aloite on koonnut yhteen villan asiantuntijoita, villavälittäjiä, keritsijöitä, lampureita sekä monia brändejä (Dalarna Science Park, 2025).

► **KUVA 18.** Kohtaamisia seurallisten alkuperäislam-paidemme kanssa: Kittilän Tonttulan suomenlampaat, Muonion Taulavuori Farmin kainuunharmakset ja Ranuan Kairan Tapulin ahvenanmaanlampaan karitsa. Valokuvat: Minna Kovero, 2023 & 2024.

Ruotsin tapaista lajittelustrategiaa vastaavaa luokitusjärjestelmää pyritään luomaan yhtenäisesti pohjoismaihin ja koko Euroopan alueelle. Tämän kautta perinnevilla ja jokainen pienikin erilainen raakavillamäärä saadaan suuremman järjestelmän sisään ja osaksi villaketjua. Rakenteelliset uudistukset lisäävät villaketjun toimivuutta ja kykyä vastata suureen kysyntään. Suomalaisen villakäsityön eräs taloudellinen haaste onkin siinä, että kotimaiset markkinat ovat pienet ja vientimarkkinoiden vaatimukset määrästä ovat liian suuret (Räsänen, 2019). Myös suomalaisen villan ja sen eri värien tasaisessa tuottamisessa ja saatavuudessa on haasteita. Uuden luokitusjärjestelmän ja yhteistyön avulla pääsisimme kehittämään suomalaista villayrittäjyyttä vakaammalta pohjalta, kun villaketjun toimivuus olisi luotettava ja villaa saataisiin tasaisesti suhteessa kysyntään. Tämä edellyttäisi luonnollisesti myös sitä, että kotimaisen villan saatavuus olisi hyvä, joten lammastalouden kokonaistilanne tulisi huomioida ja kannattavuusongelmat tulisi ensisijaisesti ratkaista. Villaa ei ole olemassa ilman kannattavaa lammastaloutta.

Pohjoismaisen yhteistyön avulla voimme oppia jalostuksen organisoinnista ja markkinoiden kehittämisestä. Vastavuoroisesti meidän osaamisemme voi tarjota eurooppalaiseen keskusteluun näkökulmia hitaaseen materiaaliajatteluun ja kulttuuriseen syvyyteen. Näin taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys kietoutuvat toisiinsa. Villa toimii konkreettisena esimerkkinä materiaalista, jonka myötä kes-

tävyyden eri ulottuvuudet tulevat näkyviksi arjen käytännöissä. Ekologisen, taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyden yhteensovittaminen ja edistäminen edellyttävät kuitenkin suunnittelua, verkostotyötä, arvovalintoja, koulutusta ja investointeja.

Yhdistämällä eri hankkeiden ja maiden innovaatiot voimme tukea toimivaa villaketjua, joka huomioi perinnevillan ominaisuudet ja kasvattaa villan arvoa ketjun joka vaiheessa. Näin alkuperäisrodut saadaan tasa-arvoisesti mukaan yhteiskunnan ratkaisiin ja perinnevilla-käsite jakautuu koskemaan tekstiiliteollisuuden tasalaatuisempaa villamateriaalia ja taideteollisuuden uniikimpaa materiaalia. Jälkimmäinen sopii hyvin käsitöihin ja taiteeseen, edeltävä kaupallisempaan muotoiluun. Lisäksi erottuu selkeämmin oma lajinsa, muinaisvilla, jota kehitetään jäljittelemään menneisyyden villoja, jotta voimme rakentaa historiallisia tekstiilejä sekä saada tietoa ja elämyksiä menneisyydestä.

Perinteistä tarinoiksi ja käsitöistä konsepteiksi: villaperinteen arvoketju

Perinnevillan käyttäminen auttaa ylläpitämään yhteyttä perinteisiin ja näin säilyttämään aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä. Lähivillan arvo perustuu sen laadukkuuden lisäksi siihen liittyviin aineettomiin ominaisuuksiin, kuten paikalliseen, kokemukselliseen ja hiljaiseen tietoon, sekä kulttuuriin, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Tällaista voi olla tietotaito villankäsittelystä ja siihen

liittyvistä käsityötekniikoista sekä villaan liittyvien käytäntöjen ja tarinoiden osaaminen.

Perinnevilla on erittäin sopivaa käsitöihin ja uniikkeihin muotoilutuotteisiin. VillaInno-hankkeen suunnitteluprosessien taustalla onkin ollut pyrkimys käyttää lähivillaa (kuvat 19–20) tai seuraavaksi parasta vaihtoehtoa, kuten muuta suomalaista villaa. Käyttämämme käsityötekniikat on sovellettu toimimaan perinnevillan kanssa tai niiden konseptit ovat saaneet ytimensä perinnevillasta, kuten *SleepCatcher*-mobiili, joka esittelee visuaalis-haptisesti Suomen kolmen alkuperäisen lammastuotteen ja niiden villan.

Räsänen (2019) näkee, että suomenlampaan villa on erityisen hyvä materiaali käsitöihin ja taiteeseen ja että käsityötuotteen tärkein osa on materiaali. Alkuperäisrotujen villa yleensäkin luo hyvän pohjan taiteelliseen ja käsityöpohjaiseen työskentelyyn, jossa materiaalisuus on tärkeää, sillä villoja on hyvin monenlaisia ja ne virittävät eri luonteillaan erilaiseen luovaan ajatteluun. Materiaalin täytyy olla laadukasta, jotta sen luonteeseen saa kosketuksen. Pientuotettu villa sopii siis erityisen hyvin taiteeseen ja käsityön kohteeksi, koska siinä on tarpeeksi rosoisuutta intuitiiviseen toimintaan. Perinnevillan laatu voi olla keskiössä myös palveluiden suunnittelussa, sillä villan kosketukseen perustuvien työpajojen ja rentoutushetkien ydin on villan laadukkuudessa ja pehmeudessa. Saimme hankkeen aikana erityisen hyviä kokemuksia villan käytöstä osana kokeellisia hyvinvointihetkiä. Perinnevillalla onkin luonteva yhteys rauhoittaviin käsitöihin ja hitaaseen muotoiluun, *slow-craft*- ja *slow-design*-ajattelutapoihin, jotka korostavat hitautta, laatua, kestävyyttä ja vastuullisuutta vastakohtana nopealle massatuotannolle.

Räsänen (2019) on pohtinut villan ja käsitöiden ominaisuuksia ja ehdottaa suomenlampaan villan käsityötuotteissa käyttämisen lisäksi vanhojen tekniikoiden yhdistämistä moderniin muotoiluun ja kansantaiteen synnyttämien ideoiden liittämistä luovaan suunnitteluun. Arktisen taiteen ja muotoilun keskiössä ovatkin juuri nämä ideat, ja niistä puhutaan revitalisaationa, perinteiden ja innovaatioiden yhdistämisenä, kulttuurin uudistamisena ja alueellisen ja kestävä kehityksen osana (Jokela ym., 2020). Suhteessa villaan tämä voisi tarkoittaa

esimerkiksi jätteeksi menevän villan käyttöä uudistavassa matkailussa, ylijäämävillan muuntamista muotoilun keinoin ekoluksustuotteeksi, perinnekäsitöiden konseptointia hyvinvointipalveluksi tai mitä vain näiden väliltä.

VillaInnon suunnittelutiimit ovat työskennelleet monien villaan liittyvien käsityötekniikoiden ja perinteiden parissa. Suurimman huomion hankkeessamme on saanut villakirjonta ja siihen liittyvät puolet, kuten luonnonvärien ilmaisullinen ja luontoyhteydellinen voima villassa sekä tämän perinteen elvyttäminen pienten harjoituspakettien myötä. Huovutus eri mittakaavoissa on myös ollut mukana monessa suunnitteluprosessissa, matkailijoille suunnitelluista huovutukseen liittyvistä työpajoista tee se itse -paketteihin. Kudontaa olemme tarkastelleet pirtanauhan perinteiden uudistamisesta ja liittämistä uudenlaiseen konseptiin. Olemme myös suunnitelleet pirttoja ja nyörihaaroja uudistaen niiden materiaaleja ja valmistustapaa nykyteknologialla toteutettavaksi. Olemme pyrkineet yhdistämään uudistavan näkökulman villaperinteisiin (ks. lisää osiosta 4). Uutuus ilmenee monesti tarkkaan mietittyjen yksityiskohtien, uudenlaisten yhdistelmien tai aineettomien arvojen sekä konseptien muodossa.

Pohjoisessa on osittain verkostoiduttu perinnevillan ja villaperinteiden arvon nostamiseksi. Lappilainen villaverkosto muodostuu villantuottajista ja -jalostajista, käsityöläisistä ja suunnittelijoista, tutkijoista ja taiteilijoista sekä yrittäjistä ja matkailutoimijoista. Verkostoituneisuuden merkitys on keskeinen villan arvon säilymiselle ja kehittämiselle: tieto liikkuu, kokeilut tulevat mahdollisiksi ja yhteinen oppiminen vahvistuu verkostoissa. VillaInno-hanke on toiminut näiden verkostojen kokoajana ja vahvistajana. Se on luonut tiloja kohtaamisille, vuoropuhelulle ja yhteiselle tekemiselle. Sosiaalinen kestävyys näkyy yhteistyön lisääntymisenä ja osaamisen näkyväksi tekemisenä. Taloudellinen kestävyys puolestaan liittyy verkostojen rooliin kannattavien ja toimivien arvoketjujen rakentamisessa. Esimerkiksi luksusmatkailu voi tuoda Lappiin maksukykyisiä asiakkaita, joita korkealaatuiset, paikalliset ja tarinalliset villatuotteet voivat kiinnostaa. Kulttuurinen kestävyys ilmenee muun muassa käsityöperinteen ja uuden osaamisen kohtaamisena.

Pohjoinen konteksti tarjoaa mahdollisuuksia rakentaa lähivillallemme omaleimainen identiteetti ja siitä versoavia brändejä. Verkostoja on kuitenkin edelleen vahvistettava.

Perinnevilla ja villaperinteet kestävässä kehityksessä

Kestävyysmurrosta voidaan tukea lähivillan ja siitä syntyvän taiteen ja soveltavan taiteen avulla. Perinteiden jatkuvuudella, lampaiden alkuperäisroduilla sekä niiden villalla ja niihin liittyvillä käsityötaidoilla on monitahoisia kestävyysvaikutuksia. Kestävyyden tasoja voidaan avata sekä villamateriaalin tunnun ja arvoketjun kautta että kulttuuriperinteiden arvoketjujen ja villaverkostojen kautta. Näiden ymmärtäminen on pohja suunnittelulle, jossa huomioidaan ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys.

Hankkeemme keskiössä on ollut kestävän villan käytön edistäminen taiteen ja muotoilun keinoin. Jokainen suunnittelutapa on painottunut eri tavoin suhteessa neljään eri kestävyiden puoleen. Tämän lisäksi tavoitteena on ollut kokonaisvaltaisen ja kestävyiden eri puolista nousevan villatietouden esille tuonti. Taustalla on yleinen pyrkimys perinnevillan arvon nostoon, jotta erityinen villamateriaalimme saataisiin jätteestä kotimaiseen tai ulkomaiseen käyttöön, esimerkiksi paikallisten käsityöläisten langaksi tai matkailijoiden ekoluksustuotteeksi. Hankkeen aikana tärkeäksi koettiin pohjoisen villaverkoston jäsenten kohtaamiset ja keskustelu villa-alan kehittämisestä. Tärkeää on ymmärtää eri toimijoiden tilanne suhteessa yhteiseen tavoitteeseen, joka on lähivillan saaminen osaksi kestäväää lappilaista käsityökulttuuria, taidetta ja muotoilua.

Villan käyttäytyminen vaihtelee merkittävästi sen mukaan, millaisissa rakenteissa ja tuotteissa sitä käytetään. Pohjoisissa olosuhteissa villan toi-

KUVA 19. Henna Knitsin ja Idän kehittämön luonnonvärjättyjä lähilankoja. Valokuvat: Minna Kovero, 2024 & 2025.

minnallisuus, kuten lämmöneristävyys ja kosteuden sitovuus, nousevat erityiseen arvoon, vaikka villa onkin ihmeellinen materiaali toimimaan kaikenlaisissa olosuhteissa. Suunnittelijan vastuulla on sovittaa yhteen oikea villalaatu ja käsittelytapa kuhunkin käyttötarkoituksen. Villaketjun ja materiaalin tunnun tuntemisella on merkitystä tuotteiden suunnittelussa. Samoin merkitystä on kulttuuriperinteiden tuntemisella ja niiden uudistamisella, sekä kulttuurisensitiivisellä suunnitteluotteella että fuusiokulttuurisella luovalla rohkeudella.

Lapin maakuntaan sisältyy erityisiä mahdollisuuksia liittyen pohjoisesta kumpuavaan kiehtovaan tarinallisuuteen, ja tällaisen paikallisen lisäarvon myötä voidaan vahvistaa villan arvostusta. VillaInno-hankkeessa onkin keskitytty pienen mitakaavan kestäviin innovaatioihin ja perinteiden uudistamiseen. Hankkeemme merkitys on myös tiedon ja taidon levittämisessä ja sen vaikutuksessa laajempaan ymmärrykseen villasta, perinteistä ja kestävydestä. Olemmekin samaa mieltä villa-asiantuntija Satu Kumpulaisen kanssa, että kaikilla perinnevillan kanssa toimivilla ihmisillä on suuri merkitys ihmisten opastamisessa kestävään ja perinnerikkaaseen villakulttuuriin ja täten vaikutusta perinnevillan kohtaloon.

VillaInno-hankkeen aikana tiedostimme paremmin, että kaikki villa on hyvää johonkin. Pehmeä

KUVA 20.

Lappilaisia lähilankoja, jotka ovat värjättyjä joko lampuri tai käsityöriittäjä: Studio Meri Linnan ja Pohjolanpässin lankoja. Valokuvat: Minna Kovero, 2024 & 2025.

villa sopii herkemmlle kohdille, kuten kaulalle, ja tukevampi ja karheampi villa sopii esimerkiksi pak-suihin neuleisiin ja huopikkaisiin. Lajittelematonta ja laadultaan epätasaista villaa voidaan käyttää esimerkiksi rakennusten eristysmateriaaleiksi ja puu-tarhan katteisiin. Huonoa villaa ei ole, on vain huono-asti valittuja käyttökohteita. Tämä oivallus, joka vahvistui muun muassa Euroopan villayhdistyksen tapahtumissa, avasi tilaa myös villataiteelle ja kokeileville käyttötavoille. Tämä ymmärrys myös lisäsi tarvetta välittää laajaa kuvaa villasta ja perinnevillojen laatu- ja merkityksistä. Tällä hetkellä käsityöläisillä ja pienyrityksillä on valtava vastuu kasvattaa kuluttajaa ymmärtämään perinnevil- lan arvo. Eräs ratkaisu löytyisi hankkeista, joiden avulla vietäisiin villatietoutta päiväkoteihin ja kou-luihin ja opetettaisiin seuraava sukupolvi ymmär-tämään perinnevil- lan merkitystä ja yhteyksiä eri aloihin.

Kun VillaInno-seminaarin paneelikeskustelun lopussa puhuttiin perinnevil- lan tulevaisuudesta ja sen selviämistä taloudellisten paineiden aikakau- tena, koimme huolta lähivil- lan kohtalosta. Yhtei-

nen käsitys oli, että käsityöharrastajat ja heidän kykynsä sekä arvostaa että ostaa perinnevil- laa eivät yksin pelasta lähivil- lamme kohtaloa. Meidän täytyy toimia laajemmassa verkostossa ja ratkaista suu- remman mittakaavan ongelmat. Nyt toivoa antaa Ruotsin malli ja sen laajentuminen koskemaan Poh- joismaita ja Eurooppaa. Tulevaisuudessa perin- nevilla-termin tarkoitus voikin muuttua, mutta ei kadota, ennen kuin kaikilla lammastuotantoi- ja niiden villoilla on mahdollisuus pysyä elävänä. Voimme edistää tätä tuomalla esiin sekä materi- aalisuuden että perinteiden arvoja sekä tukemalla kestävää kehitystä. Taide, käsityö ja muotoilu voi- vat olla tiiviissä suhteessa perinnevil- laan ja yhdessä tukea meitä kohti kestävämpää tekstiilialaa.

Perinnevil- lan entistä laajempi käyttö tarvitsee tulevaisuudessakin monen tasoisia kehitysprojek- teja, villatuotannon infrastruktuureista villapal- veluiden brändäykseen. Meidän hankkeemme on tuonut oman panoksensa kokonaisuuteen kehittä- mällä perinnevil- lan käyttöä muotoilussa ja taiteel- lisessa toiminnassa, alueellisessa verkostoitumi- sessa ja yhteissuunnittelussa sekä brändäyksessä ja tarinankerronnassa. Pohjoinen perinnevil- la on osa kestävää tekstiili- ja materiaaliajattelua, joka ulottuu myös uusille alueille, kuten hyvinvointiin ja uudistavaan matkailuun. Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa tutkia ja kehittää sitä, kuinka perin- nevilla voisi olla kiinteä osa hyvinvointipalveluita ja kulttuurimatkailua tai vaikka niiden yhdistel- mää. Tärkeintä olisi kuitenkin viedä villatietoutta kaikille, erityisesti lapsille, jotta mahdollisimman moni havahtuisi ja kasvaisi arvostamaan perinne- vil- laa ja toimimaan sen kanssa ja sen puolesta.

Lähteet

- Allas, K., & Sepp, A. (Toim.) (2013). *Villakäsityöt Itämeren saarilla: Käsityökirja ja DVD-elokuva*. KnowSheep-projekti. https://projects.centralbaltic.eu/images/files/result_pdf/KNOWSHEEP_result2_Villakäsityöt_Itämeren_Saarilla_FIN.pdf
- Axfoundation. (N.d.a). *The Swedish Wool Initiative – Industrial-Scale Utilization of Swedish Wool*. AX-Foundation. <https://www.axfoundation.se/en/projects/the-swedish-wool-initiative>
- Axfoundation. (N.d.b). *Swedish Wool Standard – Sweden's first classification system for wool*. <https://www.axfoundation.se/en/swedish-wool-standard>
- Axfoundation. (2026). *New report: 2,400 tons of wool wasted in the Nordics*. Axfoundation. <https://www.axfoundation.se/en/news/new-report-2400-tons-of-wool-wasted-in-the-nordics>
- Dalarna Science Park. (2025). *Swedish wool gets new value – New version of Swedish Wool Standard launched*. <https://www.dalarnasciencepark.se/en/news-items/svensk-ull-far-nytt-varde-ny-version-av-svensk-ullstandard-lanseras/>
- Jokela, T., Coutts, G., & Huhmarniemi, M. (2020). Tradition and innovation in Arctic sustainable art and design. *Human. Culture. Education*, 35(1), 84–99. <https://doi.org/10.34130/2233-1277-2020-1-84-99>
- Järvenpää, I. (2024). *Pehmeät arvoalinnat villaproduktiossani: Millaisia pehmeiden arvojen pohjalta toteutettuja valintoja sisältyy villaproduktioon?* (Kandidaatintutkielma, Lapin yliopisto). Julkaisuamaton.
- Kairan Tapuli. (N.d.). *Ahvenanmaanlammas*. <https://kairantapuli.fi/ahvenanmaanlammas/>
- LaBouff, N. (2016). *Counting sheep: Helena Hernmarck and the revival of Sweden's signature wool*. Minneapolis Institute of Art. https://new.artsmia.org/stories/counting-sheep-helena-hernmarck-and-the-revival-of-swedens-signature-wool?utm_source=chatgpt.com
- Laitinen, A., & Vanhanen, J. (2021). *Villa: Suomalaisesta lampaasta pehmeiksi neuleiksi*. Readme.fi.
- Lapin yliopisto. (2024). *Taiteiden tiedekunnan opiskelijoiden ja henkilökunnan teoksia Leineperi Woolart Biennalen Pinta-näyttelyssä*. Lapin yliopisto. <https://ulapland.fi/taiteiden-tiedekunnan-opiskelijoiden-ja-henkilokunnan-teoksia-leineperi-woolart-biennalen-pinta-nayttelyssa/>
- Morency, J., & Lee, J. (2025). *The wonder of wool: A knitter's guide to pure breed sheep*. David & Charles.
- Opstad, I. (2018, October 19–28). Karin Flatøy Svarstad: Focusing on Norwegian wool. *Scan Magazine*. <https://scanmagazine.co.uk/karin-flatoy-svarstad/>
- Puntila, M.-L. (2010). *Villa: Villan anatomia, ominaisuuudet, laatuun vaikuttavat tekijät, arvostelu* [PDF-tiedosto]. Suomen Lammasyhdistys. <https://lammasyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/villamoniste.pdf>
- Robson, D., & Ekarius, C. (2011). *The field guide to fleece: 100 sheep breeds and how to use their fibers*. Storey Publishing.
- Räsänen, R. (2019). Promoting Finnwool with Green Production and Sustainability: Aspects from the Past to the Future, from Crafts to Industry. *TEXTILE*, 17(3), 259–276. <https://doi.org/10.1080/14759756.2018.1553109>
- Science Park Borås. (2024). *Design guide: The Swedish Wool Initiative – How to work with Swedish wool in a sustainable and circular way*. DiVA Portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1848405/FULLTEXT01.pdf>
- Sipola, R. (toim.). (2014). *Pohjoisen villasta hyvinvointia 2012–2014: Woollen Innovations -hankkeen tutkimuksia*. Lapin ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-021-7>
- Smith, B. (2003). *Spinner's book of fleece: A breed-by-breed guide to choosing and spinning the perfect fiber for every purpose*. Storey Publishing LLC.
- Suomen Lammasyhdistys ry. (N.d.). *Suomenlammas (Finnsheep)*. <https://lammasyhdistys.fi/jalostus/rodut/suomenlammas/>
- Tuovinen, H. (Toim.). (2008). *Lapin lampolasta terveydenhoitotuotteeksi: Hoitava Villa – HOIVI tutkimus- ja tuotekehityshanke*. Lapin yliopisto. https://lammasyhdistys.fi/wp-content/uploads/2019/02/hoitava_villa.pdf
- Vatanen, S., & Repo, S. (2017). *Bää! : Neulo & virkkaa suomenlampaan villasta*. Moreeni.
- Visit Bergen. (N.d.). *The wool heritage route - visit wool producers in the Bergen region*. VisitBergen.com. <https://en.visitbergen.com/things-to-do/tours/day-trips-by-car/the-wool-heritage-route>